

## АНОТАЦІЯ

**Думчак А. І. «Комунікативно-прагматична релевантність фразеологізмів у німецькомовному політичному дискурсі»** Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. На правах рукопису. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2023.

Робота присвячена дослідженню особливостей актуалізації фразеологізмів у сучасному політичному дискурсі, виявленню їх комунікативно-прагматичної релевантності з точки зору можливостей впливу на читача / слухача.

Актуальність даного дослідження зумовлена тією суспільно-політичною роллю і тими функціями, яку відіграють фразеологізми у політичному дискурсі. Об'єкт дослідження складають фразеологізми німецької мови різної структурно-семантичної організації, вжиті в сучасному політичному дискурсі в період 2022-2023 років, тобто в час особливого загострення міжнародної політичної ситуації, зумовленої війною Росії проти України.

В роботі поточнено основні підходи до трактування такого поняття, як політичний дискурс, здійснено аналіз його основних його параметрів, визначено його основні функціональні особливості. Основна увага в роботі присвячена виявленню найбільш широко вживаних типів фразеологізмів у сучасному політичному дискурсі, характеристиці особливостей їх функціонування як в узуальній так і в оказіональній формах, виконанню ними комунікативної, а також прагматичної функцій впливу на рециєнта політичної інформації, на його почуття й емоції та навіть на його поведінку.

**Ключові слова:** фразеологізм, узуальний фразеологізм, оказіональні модифікації, політичний дискурс

## ZUSAMMENFASSUNG

**Dumtschak A. I.** «Die kommunikativ-pragmatische Relevanz der Phraseologismen im deutschsprachigen politischen Diskurs». Manuskript. Masterarbeit im Fachbereich 035 – Philologie, 035.043 Germanische Sprachen und Literaturen (inkl. Dolmetschen), die erste Sprache – Deutsch. W. Stefanyk-Vorkarpatenuniversität, Iwano-Frankiwnsk, 2023.

Die Masterarbeit ist der Erforschung der Besonderheiten der Aktualisierung der Phraseologismen im modernen deutschsprachigen politischen Diskurs, sowie auch der Feststellung ihrer kommunikativ-pragmatischen Relevanz aus der Sicht ihrer Möglichkeiten des Einflusses auf den Leser / den Hörer gewidmet.

Die Aktualität dieser Erforschung ist durch jene gesellschaftlich-politische Rolle und jene Funktionen bedingt, die die Phraseologismen im politischen Diskurs spielen. Das Forschungsobjekt bilden die Phraseologismen der deutschen Sprache verschiedener Struktur und Semantik, gebraucht im modernen politischen Diskurs in der Jahresperiode 2022-2023, das heißt in der Zeit der besonderen Verschärfung der internationalen politischen Situation, die durch den Krieg Rußlands gegen die Ukraine bedingt ist.

In der Arbeit sind die wichtigsten Betrachtungsweisen der Erörterung solches Begriffs, wie politischer Diskurs präzisiert, es werden seine wichtigsten funktionalen Eigenschaften analysiert. Besondere Aufmerksamkeit ist der Feststellung der am meisten gebrauchten Typen der Phraseologismen im modernen deutschsprachigen politischen Diskurs gewidmet, sowie auch der Charakteristik der Besonderheiten ihrer Funktionierung in der usualen und in der okkasionalen Formen, der Erfüllung der kommunikativen und der pragmatischen Funktion des Einflusses auf den Rezipienten der politischen Information, auf seine Gefühle und Emotionen und sowie auch auf sein Benehmen.

**Schlagwörter:** der Phraseologismus, der usuale Phraseologismus, die okkasionale Modifikationen, der politische Diskurs

## ЗМІСТ

<b>АНОТАЦІЇ.....</b>	<b>2</b>
<b>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....</b>	
<b>ВСТУП.....</b>	
<b>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ .....</b>	
1.1. Політичний дискурс як складова політичної сфери комунікації.....	
1.2. Основні характерні ознаки політичного дискурсу.....	
1.3. Фразеологізми як мовні знаки, що відповідають цілям і завданням політичної сфери комунікації .....	
1.4. Структурно-семантичні особливості фразеологізмів і політичний дискурс.....	
Висновки до Розділу I.....	
<b>РОЗДІЛ II. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА РЕЛЕВАНТНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ</b>	
2.1. Групи найбільш уживаних фразеологізмів у політичному дискурсі ...	
2.2. Актуалізація узуальних фразеологізмів у політичному дискурсі.....	
2.3. Оказіональні фразеологізми у політичному дискурсі.....	
2.4. Механізми трансформації фразеологізмів у політичному дискурсі....	
2.5. Фразеологічні інновації в сучасному політичному дискурсі .....	
2.6. Фразеологізми як інструмент маніпуляції в політичному дискурсі.....	
Висновки до Розділу II .....	
<b>ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....</b>	
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>	
<b>ДОДАТОК.....</b>	

### **ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ**

**ФО** – фразеологічна одиниця

**BZ** - Berliner Zeitung

**FAZ** - Frankfurter Allgemeine Zeitung

**NZZ** - Neue Zürcher Zeitung

**SPO** - Spiegel online

**SZ** - Süddeutsche Zeitung

**Taz** - Tageszeitung

## ВСТУП

Фразеологія як галузь загального мовознавства уже протягом багатьох десятиліть привертає до себе увагу лінгвістів, етнологів, культурологів, журналістів, істориків, літераторів, які досліджують різні аспекти формування її одиниць, їх структури та семантики, їх функціонування у різних сферах комунікації. Таке різностороннє дослідження фразеології з боку представників різних наук зумовлено тим, що вона є важливою складовою будь-якої мови, вона є тією мовною скарбницею народу, в якій відображено його бачення світу, його національна культура, звичаї та вірування, література та історія тощо.

Фразеологія відіграє також важливу роль у різних сферах комунікації, виконуючи низку важливих функцій, до яких належать такі, як номінативно-інформативна, емоційна, оцінна, експресивна, а також комунікативно-прагматична. Крайня із функцій є особливо важливою для політичної сфери комунікації, зокрема для політичного дискурсу, де комунікативна функція і прагматичний вплив на реципієнта політичної інформації є одними із центральних завдань цього виду дискурсу.

Загалом сучасні масмедіа, у тому числі й політичний дискурс, послуговуються обширним арсеналом різних мовних засобів, спрямованих на реалізацію двох основних вищезазначених функцій - комунікації та функції впливу. Адекватно відповідають виконанню цих функцій одиниці фразеології, які завдяки своїй образності, оцінності й емоційності, а відтак влучності та оригінальності є широко вживаними у політичній сфері комунікації. Тому аналіз особливостей актуалізації фразеологізмів в сучасному політичному

дискурсі, визначення можливостей їх комунікативно-прагматичного впливу на читача / слухача привертають до себе пильну увагу сучасної мовознавчої науки.

Проте у теорії фразеології німецької мови до сьогодні немає дослідження, у якому була б здійснена комплексна характеристика комунікативно-прагматичної релевантності фразеологізмів у німецькомовному політичному дискурсі.

**Актуальність** даного дослідження зумовлена тією суспільно-політичною роллю і тими функціями, яку відіграють фразеологізми у політичному дискурсі як його важливі комунікативно-прагматичні чинники. Разом з іншими мовними засобами фразеологізми відіграють важливу роль у політичній комунікації і є потужною зброєю у політичній боротьбі, тим більше сьогодні в період політичного протистояння між добром і злом, прогресом і регресом, демократією і диктатурою, миром і війною. Відтак дослідження політичного дискурсу та мовних засобів, що вживаються в ньому, зокрема фразеологізмів, набуває сьогодні в час війни Росії проти України особливої актуальності, а тому повинно бути одним першочергових завдань фразеологічної науки.

Отже, **об'єктом** даного дослідження є фразеологізми сучасної німецькомовного політичного дискурсу, а **предметом дослідження** - їх комунікативно-прагмалінгвістичні особливості функціонування.

**Новизна** дослідження полягає в тому, що у сучасній вітчизняній та зарубіжній фразеологічній науці немає детального аналізу комунікативно-прагматичної релевантності фразеологізмів сучасного політичного дискурсу.

Основною **метою дослідження** є комплексна характеристика фразеологізмів з точки зору їх актуалізації в сучасному політичному дискурсі, виявлення їх комунікативно-прагмалінгвістичних особливостей крізь призму взаємозв'язку мови і політики, а також аналіз їх прагматичного впливу на реципієнта сучасної політичної інформації. Комунікативно-прагматичний

підхід до об'єкту дослідження, що пропонується у даній роботі, на наш погляд, можна вважати одним із найдоцільніших у вивченні політичного дискурсу, адже він дозволяє досліднику врахувати не тільки мовні засоби, використані в ньому, а й допомагає зрозуміти мету їх використання і визначити вплив на їх реципієнта.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання **таких завдань:**

- розглянути основні підходи до трактування таких понять, як дискурс та політичний дискурс у сучасній лінгвістичній науці;

- здійснити аналіз основних параметрів політичного дискурсу, визначити його особливості, поточнити його дефініції, типи, жанри і функції, а також охарактеризувати його як один із видів політичної комунікації;

- поточнити структурно-семантичні особливості фразеологізмів, релевантні для політичного дискурсу;

- виявити найбільш широко вживані типи фразеологізмів у сучасному політичному дискурсі та охарактеризувати особливості їх функціонування з позиції їхньої комунікативної та прагматичної значущості;

- розкрити узуально-мовні та okazіонально-мовленнєві потенції фразеологізмів у політичному дискурсі в плані можливостей їх впливу на реципієнта політичної інформації.

**Матеріалом дослідження** слугують узуальні та okazіональні фразеологізми німецької мови, виокремлені у результаті вибірки з різних медіаресурсів: інтернет-видань, онлайн-ресурсів сучасних німецькомовних газет та журналів за період 2022 – 2023 р.р., зокрема таких як, Berliner Zeitung, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Der Spiegel, Süddeutsche Zeitung, Tageszeitung тощо.

**Методи дослідження.** У дисертації використано такі методи та прийоми аналізу у комплексному поєднанні: метод фразеологічної ідентифікації - для

виявлення фразеологічності того чи іншого стійкого словесного комплексу; компонентний аналіз - для дослідження семантики фразеологізмів у політичних текстах різних медіаресурсів, текстуальний аналіз.

**Практичне значення дослідження.** Основні положення та одержані результати магістерської роботи можуть бути використані у теоретичних та спеціальних курсах «Фразеологія», «Теорія і практика мовної комунікації», «Політична комунікація» тощо. Фактичний матеріал роботи може бути використаний у практиці викладання німецької мови при роботі з текстами на суспільно-політичну тематику.

**Структура дисертації.** Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, двох основних розділів, висновків, списку використаних джерел.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання, описано методи та матеріал дослідження, висвітлено наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів.

У **першому** розділі викладено теоретичну базу дослідження, зокрема розглянуто основні трактування таких понять як дискурс та політичний дискурс у сучасній лінгвістичній науці, здійснено аналіз основних параметрів політичного дискурсу, визначено його особливості, поточнено його дефініції, типи, жанри і функції, а також охарактеризовано його як один із видів політичної комунікації, поточнено структурно-семантичні ознаки фразеологізмів, що відповідають цілям і завданням політичного дискурсу.

У **другому** розділі визначено типи найбільш вживаних у політичному дискурсі фразеологізмів, систематизовано їх комунікативно-прагмалінгвістичні особливості функціонування в узуальній та okazіональній формах, наглядно проілюстровано їх комунікативно-прагматичну релевантність з точки зору можливостей впливу їх семантики на реципієнта політичної інформації.

У **висновках** підсумовуються основні результати проведеного дослідження й окреслюються можливі напрямки його подальшої розробки.

**Список використаних джерел** налічує 61 позицію, з яких 11 - іноземними мовами.

## **ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ**

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Мова і політика тісно зв'язані між собою феномени, оскільки, з одного боку, політика значною мірою впливає на мову, на формування її одиниць, на їх семантику, а з іншого боку - мова, її засоби вираження є ефективним інструментом у політичній, у боротьбі за владу тощо. У такому випадку мова відіграє важливу роль в політичному житті будь-якої держави і суспільства. Політична мова або мова політики покликана формувати громадську думку, виробляти певне ставлення суспільства, її громадян до тих чи інших явищ, подій і ситуацій внутрішньополітичного та міжнародного життя.

Одним із мовних засобів у цій боротьбі є фразеологічні одиниці, які активно і широко використовуються у політичній комунікації, у всіх її видах, зокрема й у політичному медіадискурсі. Останній характеризується тим, що він покликаний, певним чином впливати на громадян держави, на їх емоції і відчуття, а в кінцевому рахунку на їх поведінку. Для цього відправник політичного дискурсу повинен послуговуватися такими мовними засобами, які здатні своєю семантикою здійснити такий прагматичний вплив.

Такими оптимальними засобами прагматичного впливу є фразеологічні одиниці, які завдяки своїм структурно-семантичним особливостям, своїй влучності й оригінальності часто використовуються в політичному дискурсі не лише з метою донесення інформації до адресата (читача, слухача), а й з метою актуалізації його уваги, емоцій, чим і сприяють реалізації одного з центральних завдань політичного дискурсу - прагматичного впливу на реципієнта інформації.

Такі семантичні ознаки фразеологізмів як образність, емоційність й оцінність адекватно корелюють із вимогами політичного дискурсу, а саме

– бути виразним й експресивним. Вони допомагають відправнику політичного дискурсу представити матеріал політичної інформації цікаво і яскраво, щоб бути здатним емоційно впливати на потенційного слухача/читача, формувати в нього певне оцінне ставлення й мотивувати його до відповідних дій.

Фразеологічними одиницями вважаються у даному дослідженні стійкі сполучення слів з частково або повністю переосмисленим значенням. Фразеологізми можна визначити за наступними ознаками: полілексичність (Polylexikalität, Mehrgliedrigkeit), відтворюваність (Reproduzierbarkeit), ідіоматичність (Idiomatizität, Mehrphorizität), стійкість (Festigkeit, Stabilität).

Загалом з точки зору структури й змісту всі ФО політичного дискурсу можна поділити на такі групи: 1) політична фразеологія, спеціалізована для позначення політичних та ідеологічних подій, явищ, дій тощо 2) фразеологія певних термінологічних сфер, які тяжіють до вживання у політичному дискурсі; 3) загальноновживана фразеологія, яка завдяки широті своєї семантики теж може бути використана у політичному дискурсі.

Крім вищезазначених фразеологізмів у політичному дискурсі широко вживаними є різні стійкі сполуки слів різних структурних типів з одиничною та й навіть серійною сполучуваністю компонентів, значення яких виникає в результаті повної або часткової семантичної трансформації компонентного складу. Всім фразеологізмам вищезазначених груп, вживаних у політичному дискурсі, незважаючи на маркування їх семантики політикою, притаманні структурні й семантичні всі ознаки загальнономовних ФО.

Значно меншою є в політичному дискурсі кількість фразеологізмів інших розрядів: прислів'їв, приказок, крилатих слів та виразів різного походження, політичні слогани, які також успішно здатні передавати в стислій формі сутність складних явищ і подій політичного характеру.

В політичному дискурсі є активно вживаною як власне німецькомовна фразеологія, так й іншомовна, запозичена або калькована з інших мов, насамперед з англійської. При цьому як одні, так і другі фразеологізми,

незалежно від їх національно-державної належності, активно вживаються у політичних медіаресурсах із загальнополітичною семантикою.

Автори політичного дискурсу достатньо часто використовують у своїх текстах узуальні фразеологічні одиниці, тобто уже відомі мовні зразки, щоб надати цим текстам певний ефект високості, пафосності й авторитетності.

Проте у політичному дискурсі вживаються також модифіковані ФО. Фразеологічні модифікації – це okazіональні перетворення семантики та/або структури, які автор застосовує з певною політичною інтенцією. Адже стійкість компонентного складу фразеологізмів є відносною, що і дозволяє авторам політичного дискурсу вдаватися до різноманітних структурно-семантичних трансформацій.

Наявний фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що фразеологічні модифікації є одним зі способів okazіонального вживання фразеологізмів у політичному дискурсі, який дозволяє реалізувати властивий для фразеологічної системи їх комунікативно-прагматичний потенціал. Важливим при цих трансформаціях є те, що фразеологічний базис повинен бути збережений настільки, щоб можливою була його ідентифікація і щоб при сприйманні модифікованого фразеологізму активізувалось його значення. Фактично okazіональні фразеологізми у політичному дискурсі є певною приманкою для адресата і є заохоченням для нього прочитати/прослухати весь текст.

Загалом вживання фразеологічних трансформацій зумовлене авторською інтенцією і є вагомим засобом прагматики і текстотворення. Вони також ефективний засіб економії у мовній комунікації, вони сприяють ущільненню тексту та компресії інформації.

Одна з найважливіших функцій модифікацій полягає у пристосуванні фразеологізму до конкретного тексту як у плані змісту, так і в плані вираження. Модифікування дозволяє продуцентіві тексту – залежно від його інтенції – з обмеженої кількості фразеологічних одиниць творити необмежену

кількість фразеологічних модифікацій. Механізмами фразеологічних трансформацій, які найбільш часто зустрічаються в сучасному політичному дискурсі, є субституція, вклинювання, експансія, редукція, нарощення, заміна ствердження на заперечення тощо.

У сучасному політичному дискурсі вживається сьогодні чимала кількість фразеологічних неологізмів, що виникли під впливом подій і ситуацій сучасного політичного життя на міжнародній арені і всередині тих чи інших країн, які є тим зовнішнім чинником, який зумовлює появу цих фразеологічних інновацій у політичній сфері комунікації.

Найважливішим у використанні таких неологічних, а також узуальних, і трансформованих фразеологізмів у політичному дискурсі є виконання ними прагматичних функцій, зокрема таких як підвищення його виразності й експресивності, заохочення читача/слухача до прочитання/прослуховування тексту, активізація його мислення, фокусування його уваги на змісті запропонованої інформації, при потребі завуалювання й маніпуляція політичного наміру неоднозначністю формулювань, вираження авторської оцінки і нав'язування її читачеві/слухачеві. Досягнути таку мету з боку відправника політичного дискурсу дозволяє комунікативно-прагматична релевантність структури та семантики фразеологізму як важливого мовного складника політичного дискурсу.